

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Необхідність підвищення ефективності функціонування економічної системи в Україні зумовлює потребу суспільства у фахівцях економічного профілю. Перед вищою економічною освітою України стоїть завдання формування професіоналів, готових до майбутньої діяльності та всебічного саморозвитку. Вітчизняні вищі навчальні заклади економічного профілю мають забезпечити своїм випускникам такий рівень підготовки, який водночас дозволяв би їм продовжувати освіту в будь-якій країні Євросоюзу та сприяв би підвищенню конкурентоспроможності на європейському ринку праці. Майбутні економісти потребують не тільки широкої загальної освіти, а й розвинених лідерських якостей, оскільки ця професія пов'язана з роботою у команді, прийняттям рішень на основі аналізу ситуації, умінням нести відповідальність за наслідки рішень, ефективною організацією роботи не лише однієї особи, а й усього колективу. Зазначене знаходить відображення в державних документах, зокрема, у „Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір”, де наголошується на необхідності приведення змісту соціально-гуманітарної підготовки студентів до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній сфері; у Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті та в Указі Президента України „Про Програму роботи з обдарованою молоддю”.

Професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі є предметом численних наукових досліджень, що охоплюють різноманітні аспекти, зокрема: сучасна філософія вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень), проблеми професійної освіти, дидактики та методики навчання у вищій школі (А. Алексюк, Н. Ничкало, О. Романовський, С. Сисоєва), питання університетської підготовки (І. Бех, О. Глузман, О. Долженко, О. Мещанінов). Проблеми вдосконалення фахової економічної освіти розглянуто в роботах Н. Баловсяк, М. Вачевського, Л. Дибкової, Є. Іванченко, М. Левочки, О. Куліш, Л. Пуханової, Г. Чаплицької. Питання формування та розвитку особистості досліджувалось Б. Ананьєвим, Л. Божович, Л. Виготським, Г. Костюком, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном. Принципове значення в контексті означеної проблеми мають наукові праці, в яких вивчалось поняття лідерства та лідерських якостей (І. Волков, А. Єршов, Н. Жеребова, Д. Максвел, А. Менегетті, М. Мескон, Г. Осовська, Б. Паригін, Р. Стогділ). Усі вище названі наукові праці слугували теоретичною основою дослідження формування лідерських якостей майбутніх економістів. Але не зважаючи на увагу вчених до проблеми лідерства, питання формування лідерських якостей майбутніх економістів у

процесі професійної підготовки не стало об'єктом окремого дослідження. Залишається невизначеною структура лідерських якостей майбутніх економістів, не з'ясовано особливості їхнього формування, не розроблено та не обґрунтовано методику формування лідерських якостей економістів у процесі професійної підготовки. Зазначене дозволяє стверджувати, що існують суперечності між: потребою формування лідерських якостей майбутніх економістів і недостатньою роботою вищих навчальних закладів у цьому напрямі; гострою необхідністю використання у професійній підготовці майбутніх економістів ідей і теорій щодо формування лідерських якостей та відсутністю розробленої методики їх формування.

Актуальність проблеми, її соціальна значущість, недостатня теоретична та практична розробленість і необхідність пошуку шляхів розв'язання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: „Формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах наукової теми „Створення інноваційних структур, формування інноваційного напрямку бізнес-процесів у системі регуляторної, кадрової та фінансової політики держави” (державний реєстраційний номер 0107U001584), яка входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта). Тему дослідження затверджено вченою радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили (протокол № 4 (57) від 27.12.2007 року) та погоджено рішенням Ради з координації наукових досліджень НАПН України (протокол № 1 від 29.01.2008 року).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці методики формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки. Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1) дослідити стан розробленості проблеми формування лідерських якостей особистості у вітчизняній і зарубіжній літературі й уточнити поняття „лідер”, „лідерство”, „лідерські якості”, обґрунтувати сутність і структуру поняття „лідерські якості майбутніх економістів”;

2) з'ясувати структурні компоненти теоретичної моделі формування лідерських якостей майбутніх економістів;

3) виявити особливості професійної підготовки економістів;

4) визначити критерії, показники та рівні сформованості лідерських якостей майбутніх економістів;

5) провести педагогічний експеримент із метою перевірки ефективності методики формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження - професійна підготовка майбутніх економістів.

Предмет дослідження - методика формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки.

Методологічною основою дослідження виступили особливості процесу розвитку лідерства, концептуальні положення психології та педагогіки про роль діяльності в організації професійної підготовки студентів, формуванні особистості майбутнього економіста; закономірності організації і функціонування навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі; принципи психологічної та педагогічної діагностики, єдності кількісного та якісного аналізу. Загальна методологія дослідження базується на фундаментальних філософських положеннях про роль освіти в розвитку суспільства, положеннях про взаємозв'язок усіх елементів системи вищої освіти, розумінні значущості якісної підготовки сучасного фахівця економічної сфери. Вихідні концептуальні положення ґрунтуються на засадах закону України „Про освіту”, Державній національній програмі „Освіта” („Україна XXI століття”), закону „Про вищу освіту”.

Теоретичними основами дослідження становлять концептуальні положення про сучасну філософію вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень), проблеми професійної освіти, дидактики та методики навчання у вищій школі (А. Алексюк, Н. Ничкало, О. Романовський, С. Сисоєва), питання університетської підготовки (І. Бех, О. Глузман, О. Долженко, О. Мещанінов); аспекти підготовки економістів (Н. Баловсяк, М. Вачевський, Л. Дибкова, Є. Іванченко, О. Куліш, М. Левочко, Л. Пуханова, Г. Чаплицька); наукові розробки щодо формування та розвитку особистості (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Рубінштейн); роботи, де розкриваються питання природи та специфіки лідерства, його типології й особливостей (І. Волков, А. Єршов, Н. Жеребова, Д. Максвел, А. Менегетті, М. Мескон, Г. Осовська, Б. Паригін, Р. Стогділл). Усі вище названі наукові праці слугували теоретичною основою дослідження формування лідерських якостей майбутніх економістів.

Для реалізації поставленої мети та завдань застосовувались такі методи дослідження: теоретичні - аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури та передового педагогічного досвіду для визначення основ дослідження, здійснення історико-педагогічного аналізу проблеми (1.1); метод системного аналізу для обґрунтування принципів формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки (1.2; 1.3); метод теоретичного моделювання для визначення структури, змісту й особливостей моделі формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки (1.4); емпіричні - педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, педагогічний експеримент, метод вивчення документації, звітів зі студентської практики для вивчення стану та перспектив формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі

професійної підготовки (2.1; 2.2); статистичні - методи математичної статистики для підтвердження достовірності результатів експериментального дослідження (2.3).

Експериментальною базою дослідження виступили Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Республіканський вищий навчальний заклад „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта), Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини вищого навчального закладу „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”, Миколаївський державний аграрний університет, Магіївський економіко-гуманітарний інститут. В експериментальній роботі взяли участь 420 студентів спеціальностей: 6.030509 „Облік і аудит”, 6.030508 „Фінанси і кредит”, 6.030503 „Міжнародна економіка”, 6.030504 „Економіка підприємства”, 6.030507 „Маркетинг”, 24 викладача вищих навчальних закладів та 8 незалежних експертів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: вперше теоретично розроблено й експериментально перевірено модель формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки; визначено структурні компоненти лідерських якостей економістів (індивідуально-психологічний, комунікативно-креативний, організаторсько-діловий і соціально-груповий); виявлено критерії (мотиваційний, професійний, соціокультурний, комунікативний та оціночний) і показники сформованості лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки та охарактеризовано їх рівні (високий, середній, задовільний, низький); удосконалено сутність понять „лідер”, „лідерство”, „лідерські якості” та „лідерські якості економістів” у контексті професійної підготовки; подальшого розвитку набула професійна підготовка майбутніх економістів у вищому навчальному закладі.

Практичне значення полягає в експериментальній перевірці моделі та методики формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки; впровадженні в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів спецкурсу „Сучасний лідер”, а також його навчальнометодичного забезпечення. Основні положення результатів дисертації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії та практики професійної освіти, зокрема, підготовки майбутніх фахівців економічної сфери, при підвищенні кваліфікації та перепідготовці кадрів, у самоосвітній діяльності майбутніх економістів.

Результати дослідження впроваджено у процес професійної підготовки студентів Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна” (акт про впровадження № 91 від 20.12.2010 р.), Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) (акт про впровадження № 87 від 08.11.2010 р.),

Першого українського морського інституту (м. Сімферополь) (акт про впровадження № 126 від 20.10.2010 р.), Макіївського економіко-гуманітарного інституту (акт про впровадження № 94 від 25.05.2010 р.), Миколаївського державного аграрного університету (акт про впровадження № 895 від 19.04.2010 р.), Чорноморського державного університету імені Петра Могили (акт про впровадження № 216 від 16.02.2010 р.).

Достовірність і обґрунтування результатів дослідження забезпечено загальнометодологічним обґрунтуванням його вихідних положень; використанням діагностичного інструментарію; експериментальною перевіркою запропонованої методики; застосуванням комплексу методів дослідження, адекватних його предмету, меті та завданням наукового пошуку, використаним на кожному етапі дослідження, якісним і кількісним аналізом експериментальних даних, результативністю творчої роботи за запропонованою методикою.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлено на науково-практичних, науково-методичних конференціях, семінарах і форумах різних рівнів: міжнародних: „Ольвійський форум: стратегії України в геополітичному просторі” (Ялта, 2008□2010), „Образовательные стратегии XXI века” (Севастополь, 2009), „International exchange as the way to cooperation” (Лондон, Велика Британія, 2009), „Соціокультурний розвиток Причорномор'я: університетська автономія” (Миколаїв, 2009), „Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону” (Ялта, 2008□2010), „Міжнародне співробітництво та університетська освіта” (Миколаїв, 2008), „Інноваційні технології у вищій юридичній освіті” (Київ, 2005), „Стратегія управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства” (Київ, 2003), „Дні науки Національного університету „Києво-Могилянська Академія” (Київ, 2001), всеукраїнських: „Україна: людина, суспільство, природа” (Київ, 2006), „Глобалізація як джерело конкуренції, конфліктів та можливостей” (м. Очаків, 2003); щорічних науково-методичних: „Могилянські читання” (Миколаїв, 2001□2010). Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорено та схвалено на засіданнях кафедр економічної теорії та міжнародної економіки; економіки підприємства; кафедри фінансів, обліку і аудиту та наукових і методичних семінарів кафедри англійської мови Чорноморського державного університету імені Петра Могили (2006□2010) кафедри педагогіки та управління навчальними закладами Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта) (2008□2010).

Публікації. Результати дослідження викладено в 15 одноосібних публікаціях, із яких 12 - наукових статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України та 3 - у збірниках наукових праць і матеріалах наукових конференцій.

Структура роботи: дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (302 найменувань, із них 26 - англійською мовою). Загальний обсяг роботи □ 242 сторінка, із них 171 сторінка основного тексту. Робота містить 34 таблиці, 21 рисунок, що займають 29 самостійних сторінок основного тексту.